

БЛИЗЬКОСХІДНА ПОЛІТИКА США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті здійснено комплексний аналіз близькосхідної політики США за президентства Барака Обами. Автором було досліджено базові підходи до розуміння засад політики нової адміністрації, стосовно регіону Близького Сходу, визначено практичні кроки щодо проблеми врегулювання регіональних конфліктів, побудови спільної системи регіональної безпеки; виявлення в політиці Б. Обами співвідношення інноваційних та традиційних елементів. Також, були зроблені попередні висновки щодо ефективності такої політики в регіоні Близького Сходу.

Ключові слова: Близький Схід, регіональна безпека, військова стратегія, «Каїрська промова», співробітництво.

В статье осуществлен комплексный анализ ближневосточной политики США при президентстве Барака Обамы. Автором были исследованы базовые подходы к пониманию основ политики новой администрации в отношении Ближнего Востока, определены практические шаги по проблеме урегулирования региональных конфликтов, построения общей системы региональной безопасности; выявление в политике Обамы соотношения инновационных и традиционных элементов. Также были сделаны предварительные выводы об эффективности такой политики в регионе Ближнего Востока.

Ключевые слова: Ближний Восток, региональная безопасность, военная стратегия, «Каирская речь», сотрудничество.

In this article, author is realized a comprehensive analysis of Middle East policy of the Barack Obama. It was investigated the basic approaches to understanding the principles of the new administration's policy regarding the Middle East, sets out the practical steps for the settlement of regional conflicts, building a common system of regional security; identify some innovative and traditional elements in the policy of B. Obama. Also made preliminary conclusions about the effectiveness of such policies in the Middle East.

Throughout the period after the Second World War, Middle East occupies one of the first place in the system of American foreign policy, priorities place, due to economic, military-strategic and political interests of the United States in the region. Also out of the 44-th U.S. President Barack Obama, for whom the stabilization of the situation in the Middle East was the main vector of his foreign policy strategy.

The author emphasizes that one of the main goals of his administration was the creation of a new atmosphere in United States' relations with the rest of the world. Also we noticed that Obama's Foreign Policy Concept involves the active using of the «soft power» of the diplomacy, compromise and indicates the policy of neoconservatism, which was based on the export of democracy and conduct an uncompromising struggle against opponents around the world.

The author comes to the conclusion about the actions of the new American administration aimed at a kind of «reset» between the United States from many countries, particularly with the Muslim world.

The practical realization of its objectives in the Middle East Government Obama yet uses a fairly traditional set of tools for the United States, for example, increasing its military presence in the region.

Key words: Middle East, regional security, military strategy, «Cairo speech», cooperation.

Після Другої світової війни основним зовнішньополітичним пріоритетом США став близькосхідний вектор. Цей факт був зумовлений фінансово-економічними, військово-політичними

та стратегічними цілями уряду США на Близькому Сході. Таким чином, і обраний у 2009 році сорок четвертий президент Сполучених Штатів Америки, Барак Хусейн Обама у своїй інавгураційній

промові зазначив, що забезпечення стабільності в регіоні Близького Сходу з цього моменту є однією з основних цілей його адміністрації. Отже, дії нового уряду США направлені на свого роду «перезавантаження» дипломатичних контактів із зовнішнім світом, зокрема із мусульманським світом.

Слід зазначити, що проблемою ролі та значення близькосхідної політики США за президентства Барака Обами займаються багато закордонних вчених. Зокрема, роботи російських дослідників таких як В. Сотніков [4], Г. Косач [9], Є. Кірсанов [1], І. Туликов [7], А. Потцероб [2], В. Сергєєв [3] та ін. Серед праць американських науковців варто виділити роботи Х. Бермана [12], М. Найтса [10], Р. Хаасса [5], Д. Поллока [12], Р. Сетлоффа [13], Б. Рубіна [6], М. Ейзенштадта [8], С. Сімона [15], Д. Шенкера [14], котрі присвячені окремим аспектам політики Б. Обами на Близькому Сході.

На жаль, у працях вітчизняних вчених проблематика близькосхідної політики США президентства Б. Обами не знайшла достойного відображення.

Мету статті автори вбачають у висвітленні недоліків та переваг у побудові близькосхідної політики уряду Б. Обами та виокремлення її інноваційних та традиційних структурних елементів.

Політичний попередник Б. Обами, Дж. Буш-молодший, залишив у спадок своєму наступнику, м'яко кажучи, не дуже сприятливе становище для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей. Нагадаємо, що на той час велася запекла війна в Афганістані, відбувалася ескаляція арабо-ізраїльського конфлікту, окупація Іраку, значне посилення ісламістських та антиамериканських настроїв, загроза розповсюдження зброї масового знищення у світі. Всі перераховані вище фактори певним чином свідчили про втрату будь-якої довіри з боку мусульманських держав до Америки [1].

Тому першочерговим завданням нового уряду і стало відновлення довіри до американської влади та до США як надійного та стабільного зовнішньополітичного союзника.

Вирішальним моментом налагодження зовнішньополітичних контактів між західним та близькосхідним світом стала всесвітньовідома «Каїрська промова» Б. Обами 4 червня 2009 року [2]. Промова виголошувалася з трибуни Каїрського університету, і в ній зокрема йшлося про початок « нової історії » з чистої сторінки для обох континентів, про спільну боротьбу США та Близького Сходу проти тероризму, екстремізму, сепаратизму та інших загроз міжнародному світовому порядку. Також треба, розуміти, що недарма місцем проведення цієї конференції стала столиця Єгипту – оскільки ця країна разом із Саудівською Аравією входять до « арабського поміркованого центру » країн регіону.

Одним із ключових моментів цього звернення, стало питання іранської ядерної програми та арабо-ізраїльського мирного врегулювання.

Окремим пунктом « Каїрської промови » американського президента стало викорінення зі свідомості громадян США застарілих стереотипів щодо мусульманського світу, які пов'язані з подіями 11 вересня 2001 року. Було досить багато сказано про віротерпимість ісламського народу, про його міцний дух та міцне й непохитне прагнення до подолання світової жорстокості та припинення використання й розповсюдження ядерної зброї [3]. Б. Обами настільки був переконливим, що навіть в окремих моментах зачитав священну книгу мусульман – Коран. Багатьма експертами та політологами була сприйнята його промова неоднозначно, бо, з одного боку, він закликає до єднання і спільного вирішення проблем ісламського тероризму, з іншого – не пропонує жодних реальних методів реалізації цієї стратегії. Радикально налаштовані консерватори звинуватили президента в бездіяльності та пасивності стосовно реалізації поставлених перед американським урядом цілей та задач у регіоні Близького Сходу.

Більш вдалою, на наш погляд, виявилася політика Б. Обами щодо арабо-ізраїльського конфлікту. Тут американський уряд зробив основний акцент на створенні палестинської держави як однієї з основних умов встановлення миру в регіоні. Обами робив неодноразові заклики до Ізраїлю та Палестини піти на мирні переговори відповідно до « Дорожньої карти ». Президент наголошував на тому, що палестинська організація ХАМАС повинна визнати право Ізраїлю на самостійне існування, а Ізраїль, у свою чергу, має визнати Палестину як самостійну незалежну та суверенну державну структуру з власним урядом, законами та правами [4].

Б. Обами, ведучи більш жорстку політику стосовно Ізраїлю, зустрів опір і незрозуміння зі сторони уряду Б. Нетаньяху, який заявив, що це питання буде вирішуватись лише в межах Ізраїлю та Палестини, без « зайвих свідків ». Також, досить неочікуваним став факт відмови Ізраїлю прийняти на своїй території палестинських біженців, базуючись на тому, що це загрожуватиме курсу держави на побудову європейського суспільства в країні.

Ця подія викликала велике обурення на засіданні Ради Ліги Арабських Держав з боку арабських країн. Було ухвалено країнами-членами спільне рішення про побудову мирних дипломатичних відносин з Палестиною на колишніх засадах.

Ще однією проблемою для Б. Обами виявилася діяльність радикальної палестинської організації ХАМАС, яка постійно спричиняла дестабілізацію в регіоні.

У той час, була навіть обговорена між США та Палестиною можливість створення палестинської держави з центром у місті Єрусалим. Проте побоювання Б. Обами порушити « особливі відносини » з Ізраїлем отримали жорстку критику від радикально налаштованих кіл палестинського уряду, наголошуючи при цьому, що Б. Обами

точнісінько повторює ті ж самі помилки, що були у попереднього уряду [5].

У регіоні Іраку також спостерігаються значні проблеми. Пам'ятаємо, що однією з передвиборних обіцянок Обами було зменшення кількості військових на території Іраку та поступове їх виведення до 2010 року. Проте, зважаючи на постійну загрозу з боку угруповань шиїтів, сунітів та курдів, цю домовленість вдалося реалізувати лише частково.

У цьому напрямі слід констатувати і значні зрушення: успішне проведення виборів до місцевих органів влади в країні, узгодження спільного плану щодо встановлення законодавчої бази в Іраку та спільна політика політичних утворень до примирення та стабілізації в регіоні [6].

Усе ж таки, незважаючи на значні прагнення адміністрації Обами, Ірак не вдалось переконати у тому, що західна модель державного устрою є більш ефективною, ніж близькосхідна. Також значні проблеми виникають через високий рівень корумпованості в країні: серед 180 країн світу за цим показником Ірак знаходиться на 178 місці.

Тотального провалу зазнала політика уряду Обами в питанні врегулювання наслідків «арабської весни», зокрема «сирійського» та «лівійського» питання [7]. Незважаючи на значну військову підтримку опозиційних рухів в даних країнах та повалення диктаторських режимів, США не змогли надати важливої фінансової допомоги, щоб допомогти вийти країнам з довготривалої економічної та політичної кризи. Зараз, народи Сирії та Лівії говорять про те, що вони повелися на вмілу пропаганду американських ЗМІ щодо переходу арабського світу до «нового демократичного майбутнього» [8].

Значної уваги світової спільноти протягом останніх років зазнав Афганістан. Для США вже понад 10 років цей регіон є пріоритетним. Розуміємо, що ця країна зацікавила американський уряд активною діяльністю на її території бойовиків «Аль-Каїди» та «Талібану». США покликані зупинити у цій країні діяльність всіх наявних екстремістських угруповань, наркоторговців, кримінальних структур, що дестабілізують внутрішню ситуацію в країні та міжнародну обстановку в цілому регіоні.

З метою зміни ситуації Б. Обама в березні 2009 року оприлюднив нову стратегію США в Пакистані та Афганістані «АфПак», яка є прикладом взаємодії контртерористичної діяльності та зміни внутрішньо державного стану в цих країнах.

Основоположною метою американської політики в Афганістані та Пакистані стало підвищення контролю за наданням біженцям притулку та шляхом широкого кола тактичних засобів домогтися повної нейтралізації діяльності місцевих збройних угруповань [9].

Усі ці дії планувались здійснитись шляхом побудови спільної системи колективної безпеки та збільшення спільних зусиль на стабілізацію міжнародного середовища.

Таким чином, Б. Обама по праву є основоположником «м'якої політики» в регіоні

Близького Сходу, що реалізується завдяки спільним зусиллям в напрямку співробітництва та побудові мирного співіснування у світі.

Білий Дім з кожним роком збільшує свою фінансові витрати на навчання афганських солдатів та офіцерів, на розвиток системи господарювання, освіти та охорони здоров'я в країні.

Усі перераховані заходи, мають максимальним чином сприяти розвитку симпатії до західного світу та НАТО з боку Афганістану [10].

Таким чином, поступово послаблюючи методи впливу в Іракському регіоні, Б. Обама змінює вектор своєї зовнішньополітичної стратегії на Афганістан та Пакистан і саме в цьому напрямку розширює коло своїх інтересів.

Серйозною проблемою для адміністрації Б. Обами є позиція європейських союзників Вашингтона, які постійно виголошують свої сумніви стосовно доцільності та необхідності проведення військового втручання Америки в даному регіоні. Натомість вони скептично ставляться і до уряду Афганістану. Оскільки за останній період (особливо останні 5 років) у країні значно загострилась ситуація з корупцією, активізувалась діяльність талібів, посилюється наркотрафік з Афганістану до інших країн регіону та Європи спостерігається абсолютна відсутність професіоналізму з боку нинішньої влади в подоланні низки проблем в економічному та політичному розвитку країни. Тому США проголосили себе свого роду «месією», яка беззаперечно готова прийти на допомогу і врятувати афганський народ від існуючої нині кризи в державі [11].

Разом з тим, американський уряд добре розуміє, що рятувати країну треба не лише за допомогою військових методів, але й за допомогою певних соціально-економічних важелів впливу. Адже важкий соціально-економічний стан народу був спричинений проникненням талібів у владні структури Афганістану, що у свою чергу призвело до обмеження дій центральної влади та постійного залякування населення. Починаючи з 2001 року, США надали Кабулу понад 32 мільярди доларів фінансової допомоги, після проведення Каїрської зустрічі, у 2009 році було надано ще 25 мільярдів і вже до кінця 2013 року уряд США надіслав Афганістану понад 48 мільярдів доларів. Таким чином, бачимо, що Б. Обама дуже зацікавлений у відновлення спокійного та мирного існування країни в регіоні і всіляко підтримує реформи влади на покращення життя афганського населення в економічному та соціальному плані.

Тісно з Афганістаном пов'язана ситуація і з Пакистаном, на чому неодноразово наголошували найближчі соратники президента та й сам президент.

На сьогодні між Вашингтоном та Ісламабадом існує низка неузгоджених питань. Наприклад, у період з 2009 до 2014 рр. уряд США склав спеціальну п'ятирічну програму фінансової підтримки цієї країни. Сума допомоги була чітко визначеною – це понад 7,5 мільярдів доларів. Проте в Пакистані таку допомогу зустріли не дуже

гаряче. Уряд країни та й, власне, саме населення побоюється, що це якимось чином вплине на незалежність країни та її суверенітет і затягне державу в «боргову яму», з якої буде дуже важко вибратись. Пакистанський уряд вимагає від США гарантій збереження власної самобутності та самостійності стосовно свого подальшого існування [12].

Таким чином, Б. Обама постав між вибором: налагодити більш тісне співробітництво з пакистанською системою розвідки та цивільними установами, чи залишити цей район, тим самим значним чином послабити свій зовнішній вплив у регіоні Близького Сходу.

На жаль, адміністрації Б. Обама не вдалось налагодити зовнішньополітичні контакти з Іраном, стосовно іранської ядерної програми. В 2010 році він неодноразово у своїх виступах висловлювався стосовно намірів відновити діалог із Тегераном і вже спільними зусиллями досягати мирних та збалансованих відносин.

США пообіцяли і тут надати значну фінансову допомогу країні, натомість вимагають припинення підтримки урядом ХАМАСУ та «Хизбалли». І разом з тим поставили ультиматум, якщо країна не модифікує свою ядерну програму, то Америка буде змушена посилити антиіранські санкції в цьому напрямку.

Слід зазначити, що американська адміністрація не допускає можливості військового втручання в Іран, оскільки подібні дії можуть значним чином дестабілізувати ситуацію у всьому регіоні Близького Сходу. Це також може викликати активізацію терористичних групувань у регіоні та спричинити хвилю «нестабільності близькосхідної осі» [13].

Таким чином, аналізуючи основні тенденції та особливості побудови сучасної близькосхідної політики США за президентства Б. Обама, автори дійшли таких висновків.

Надзвичайно активна політика нової американської адміністрації в даному регіоні чітко показує нам, що Близький Схід і надалі викликає велику зацікавленість з боку США, і розширення кола своїх інтересів у цьому регіоні є однією з найважливіших задач уряду.

Застосування «м'якої політики» щодо країн даного регіону, показує значну прихильність до діяльності уряду Б. Обама серед арабського світу. Б. Обама показав певний відхід від традиційної політики США на Близькому Сході.

Пом'якшення позиції Вашингтона щодо ісламського світу викликало значну підтримку серед населення країн регіону. Протягом останніх п'яти років було виділено рекордну кількість фінансів на внутрішньоекономічний розвиток кожної з країн регіону, на подолання бідності всередині країн, зниження рівня корупції, тіньового бізнесу, наркоторгівлі, послаблення діяльності терористичних та екстремістських угруповань у державах Близького Сходу [14].

Проте, незважаючи на значні зусилля, нова адміністрація не досягла значних успіхів в припинення арабо-ізраїльського конфлікту, не змогла повноцінно реалізувати стратегію «АфПак», що призвело лише до збільшення військової присутності в Афганістані.

Нова «іранська стратегія» також виявилась малоефективною. Іранський уряд не йде на жодні поступки американській владі і всіляко ігнорує чергові погрози США застосувати проти них черговий «пакет санкцій».

Таким чином, в ході розвитку останніх подій, Б. Обама ризикує стати заручником власного підвищеного рівня очікування від співробітництва США та держав Близькосхідного регіону. Близьких Схід і надалі залишається регіоном з високим рівнем небезпеки, на кшталт порохової бочки, яка може зірватись у будь-який момент і завдати величезної шкоди всьому міжнародному середовищу [15].

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирсанов Е. Е. Мнение о стратегии США в Афганистане [Електронний ресурс] / Е. Е. Кирсанов // Офіційний сайт журналу «Трейдинг ньюз» / Режим доступу: <http://www.livetradingnews.com/MiddleEast/2009/19-09-09.htm>.
2. Подцероб А. Б. Барак Обама и политика США на Ближнем Востоке / А. Б. Подцероб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/28-06-09a.htm>.
3. Сергеев В. В. Новая стратегия США в Афганистане (согласно речи президента США Б. Обамы) / В. В. Сергеев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/02-05-09b.htm>.
4. Сотников В. И. Новая стратегия президента США Б. Обамы в отношении Пакистана и Афганистана; взгляд из Пакистана / В. И. Сотников [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/03-04-09.htm>.
5. Haass R., Indyk M. Beyond Iraq. A New U.S. Strategy for the Middle East/R. Haas // Foreign Affairs. – Vol. 88, N 1. – P. 18–25.
6. Rubin V. Obama's Cairo Speech and the Israeli-Palestinian Conflict: Good Intentions Plus Misunderstanding Equals Failure / V. Rubin [Електронний ресурс] / Офіційний сайти газети «Правда». – Режим доступу : <http://www.rubinreports.blogspot.com/2009/06/obamas-cairo-speech-and-israel.html>.
7. Туляков И. Новая политика Обамы не выдержала «проверку Израилем»/ И. Туляков // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.pravda.ru/article/1000662.html>.
8. Eisenstadt M. «How This Ends»: Iraq's Uncertain Path toward National Reconciliation / M. Eisenstadt // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1553. – July 17, 2009. – P. 33–41.
9. Косач Г. Г. Барак Обама в Каирском университете: речь, обращенная к арабскому и мусульманскому миру / Г. Косач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/09-06-09.htm>.
10. Knights M. Iraq Withdrawal Deadline: Subtle Shift in U.S. Mission // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1544. – June 26, 2009. – P. 52–59.
11. Berman H. Myths, Illusions, and Peace: Finding a New Direction for America in the Middle East / H. Berman // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1539. – June 23, 2011. – P. 83–95.
12. Pollock D. New «Arab Streets» Polls: United States Gaining Ground, Iran Losing / D. Pollock // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1549. – July 10, 2013. – P. 94–108.

13. Satloff R. President Obama Speaks to the World's Muslims: An Early Assessment / R. Satloff // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1524. – June 4, 2009. – P. 2–15.
14. Schenker D. Obama in Cairo: Another Step toward Rapprochement? / D. Schenker // Washington Institute for Near East Policy Watch № 1523. – May 29, 2009. – P. 11–26.
15. Simon S. Can the Right War Be Won? Defining American Interests in Afghanistan / S. Simon // Foreign Affairs. – Vol. 88, N 4. – P. 24–33.

Рецензенти: д.і.н., проф. С. В. Корновенко (Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького); д.і.н., проф. Й. М. Шкляж (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

© Тригуб П. М., Віхоть В. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 03.10.2014 р.